

2. Каўрус, А.А. Да свайго слова. Пытанні культуры мовы / А.А.Каўрус; пад агул. рэд. У.І. Куліковіча. – Мінск : РІВШ, 2011. – 344 с.)

3. Федоров, А.В. Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы) : Для институтов и факультетов иностр. языков. Учеб. пособие. – 5-е изд. – СПб.: Филологический факультет СПбГУ; М.: ООО «Издательский Дом «ФИЛОЛОГИЯ ТРИ», 2002. – 416 с.

УЛАСНЫЯ НАЗОЎНІКІ Ў НАВУКОВА-ПАПУЛЯРНЫМ ТЭКСЦЕ: АРТАЛАГІЧНЫ АСПЕКТ

Гарахоўскі А.С.

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь

Албут А.А. – выкладчык

На матэрыяле публікацый у СМІ, арыентаваных на розныя стандарты сучаснай беларускай літаратурнай мовы, разглядаецца ўжыванне ўласных назоўнікаў (імёны, прозвішчы, географічныя назвы), якія судносяцца з замежнымі рэаліямі, паколькі з улікам змены алфавіта пры перадачы такіх адзінак могуць узнікнуць цяжкасці.

Арталогія цікавіцца правільнасцю маўлення ва ўсіх аспектах. Абіраючы ў якасці крыніцы фактычнага матэрыялу пісьмовыя тэксты, мы маем зрабіць акцэнт на арфаграфічную норму, аднак заўсёды важна мець на ўвазе і арфаэпічныя нормы. Калі мы гаворым пра развітую літаратурную мову, як, напрыклад, беларуская, то прадугледжваецца магчымасць карыстання нарматыўнымі слоўнікамі для выканання арфаграфічных і іншых правіл. Аднак практыка паказвае: уласныя назоўнікі не прынята ўключаць у агульнамоўныя слоўнікі.

Аб'ектам разгляду сталі ўласныя назоўнікі, а менавіта імёны, прозвішчы і географічныя (ці блізкія па значэнні) назвы. Метадам сплашной выбаркі была адабрана 30 адзінак. Як патлумачыць выбар крыніц? Праца вялася з арыентаванымі на шырокую чытацкую аўдыторыю выданнямі, прадстаўленымі ў тым ліку і ў інтэрнэце. «Наша ніва», «Радыё свабода» і «Звязда» былі абраны з прычыны іх папулярнасці, цытаванасці, але самае галоўнае – арыентацыя на розныя стандарты сучаснай беларускай літаратурнай мовы. Таксама выбар выданняў быў зроблены на карысць названых крыніц, бо кожная з іх мае рубрыку «Навука і тэхналогіі».

Відавочна, тэксты па-беларуску, прысвечаныя высокім тэхналогіям, пакуль (хочацца верыць) рэдкасць. Можна дапусціць, што большай запатрабаванасці беларускай мовы ў тым ліку ў дадзенай сферы замінае, так бы мовіць, унутрымоўнае двухмоўе: даступнасць узораў маўлення як на нарманцы (наркамаўцы), так і на тарашкевіцы. Са школы фарміруецца стэрэатып, што правільна мусіць быць толькі неяк пэўна, безальтэрнатыўна. Аднак абодва варыянты беларускай мовы, як варыянтны літаратурныя, характарызуюцца ўнарманаванасцю. Няцяжка пры «папявым» назіранні за беларускамоўным маўленнем заўважыць інтэрферэнцыю гэтых двух стандартаў. Свядома не браўся да ўвагі кампрамісная сістэма норм – «дзеясловаца», найперш зыходзячы з яе меншай распаўсюджанасці.

Работа мела на мэце вызначыцца з сінаптычным (улічваючы невялікую колькасць прааналізаваных адзінак і абмежаванасць крыніц) уяўленнем пра нарматыўнасць ужывання ўласных назоўнікаў. Гіпотэза пра розніцу ў напісанні, абумоўленую арыентацыяй на розныя варыянты сучаснай беларускай літаратурнай мовы, была пацверджана. Так, адзначана цвёрдасць губных зычных у тарашкевіцы: *Бэрнар Арно*, *Лары Пэйдж*, *Марк Цукербэрг* («Радыё свабода»). «Наша ніва» і «Звязда», такім чынам, на пісьме паказваюць мяккасць губных зычных, што, адбаведна, адбываецца і на вымаўленні. Паказальна, што арыентацыя на арыгінальнае вымаўленне апошняга прыкладу магло б прывесці да напісання ў нашай мове **Закербэрг*, аднак, як можна зрабіць высновы і дзякуючы іншым прыкладам, транслітаруючы, мы часта ідзем услед за арыгінальным напісаннем, а не вымаўленнем (параўн. *Zuckerberg*). У абодвух стандартах беларускай мовы назіраецца паслядоўнасць у цвёрдасць гукаў д, т у іншамоўных словах: *Стыў Джобс*, *Тэхас*.

Прынята лічыць, што ўласныя назвы не перакладаюцца, а толькі транслітаруюцца. Аднак выпадкі свайго роду адаптацыі маюць месца, і гэта станоўчы момант. Так, намі заўважана адзінка *Крэмніевая даліна*, што паказвае на разуменне этымалогіі назвы. Паколькі транслітарацыя **Сіліконавая даліна* скажае матываванасць гэтай назвы. Як бачым, для арталогіі важны і веды з іншых галін, энцыклапедычная дасведчанасць.

У беларускай мове пашыраны фанетычны прынцып правісу. У прыватнасці, галосныя гукі (як і цвёрдасць / мяккасць зычных, што ўжо адзначалася) перадаюцца на пісьме менавіта ў адпаведнасці з вымаўленнем. З улікам літаратурнага акання ў любой разнавіднасці беларускай мовы ключавой можа аказацца пастаноўка націску. Напрыклад, напісанне кірыліцай *Elon Musk*

паслядоўнае: *Ілан Маск*. Аднак неаднастайная перадача даволі частотнай адзінкі *Stephen Wozniak*. Фіксуецца і *Стыў Вазняк*, і *Стыў Возняк*, прычым дыферэнцыяцыю з прычыны стандарту літаратурнай мовы выявіць не ўдалося. Асобна яшчэ варта звярнуць увагу на варыятыўнасць *гі / джы*: *Вірджынія vs. Вірджынія*, напрыклад. Аналагічна дыскусійнай з'яўляецца перадача ётавага гука пасля *т*: *Цьюрынг vs. Т'юрынг*.

Якія высновы можна зрабіць? У напісанні, а ўслед за ім (хаця тэорыя гаворыць нам пра зваротнае, калі разважаць лагічна) і вымаўленні найперш варта арыентавацца на ўжо створаныя прэцэдэнты ў сваёй мове. Добра, калі ёсць магчымасць праверыць уласны назоўнік па энцыклапедычным слоўніку, напрыклад, паводле Беларускай энцыклапедыі або галіновага слоўніка (тут можа быць карысным рэсурс slounik.org). Карэктнаму і прымальнаму напісанню і вымаўленню спрыяе ўлік як арыгінальнага вымаўлення (з дапамогай інтэрнэту сёння гэта няцяжка ўдакладніць), так і традыцый перадачы пэўных гукаў або літар з мовы-крыніцы.

НАМЕНКЛАТУРНЫЯ НАЗВЫ Ў НАВУКОВА-ПАПУЛЯРНЫМ ТЭКСЦЕ: АРТАЛАГІЧНЫ АСПЕКТ

Станкевіч А.В., Сіняковіч Ю.Б.

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь

Албут А.А. – выкладчык

Артыкул прысвечаны такой спецыфічнай групе спецыяльнай лексікі, як наменклатурныя назвы. Праца са сферай ўжывання дазваляе сфармуляваць пэўныя парады па карэктным ужыванні такіх адзінак у маўленні.

Наменклатурныя назвы (наменклатуры) – гэта сукупнасць назваў, якія ўжываюцца ў навуцы, тэхніцы, вытворчасці і г.д. Інакш кажучы, у адрозненне ад тэрмінаў, якія перадаюць сутнасць адпаведных навуковых паняццяў, наменклатурныя назвы толькі абазначаюць (назваюць) канкрэтныя аб'екты вывучэння розных навук.

Сёння перед намі паўстае праблема: як жа перакладаць наменклатурныя назвы, як іх вымаўляць? Асноўныя цяжкасці пры перакладзе наменклатурных назваў звязаны з тым, што новыя словы часцей за ўсё яшчэ не зарэгістраваны ў слоўніках, і таму перакладчыку неабходна самому высветліць значэнне новай адзінкі. Для гэтага перакладчык павінен прааналізаваць структуру адзінкі, усталяваць спосаб яе словаўтварэння, уважліва вывучыць кантэкст, у якім сустраляся слова, па магчымасці скарыстаўшыся інтэрнэтам або іншымі крыніцамі, знайсці прыклады ўжывання дадзенага слова. Пасля аналізу звыш 50 тэкстаў ў крыніцах «Наша ніва», «Радыё свабода» і «Звязда», мы прыйшлі да высновы, што адзінкі можна сістэматызаваць на наступныя групы:

- сацыяльныя сеткі, месенджары (*Facebook, Instagram, Telegram, WhatsApp, Twitter, YouTube* і інш.);
- тэхналогіі (*wi-fi, APRANET, Unicode, VOKA, GPS, GSM*);
- кампаніі-распрацоўшчыкі праграмага забеспячэння, стартапы (*Google, EPAM, Wargaming, OneSoil, RocketBody, Wannaby* і інш.);
- кампаніі, якія вырабляюць тэхніку (*Samsung, ASUS, Apple, Huawei, Xiaomi, Nokia, Mini Cheetah, Nuro* і інш.);
- аперацыйныя сістэмы (*Android, iOS, Windows, Linux* і інш.).

У артыкулах можна прыкмеціць паралельнае ўжыванне транслітараваных і нетранслітараваных наменклатурных назваў (напрыклад, «Фэйсбук» і Facebook).

Але цікава адначыць, што ў загалуюку ўжываецца транслітараваны варыянт, а ў асноўным тэксце артыкула – нетранслітараваны.

Паводле нашых назіранняў, што больш за 90% адзінак не транслітаруецца. Але трэба адзначыць, што перакладаюцца тыя адзінкі, якія найбольш часта ўжываюцца: наменклатурныя назвы сацыяльных сетак і аперацыйных сістэм (напрыклад, «Фэйсбук», «Інстаграм», «Андроід»).

З часам, новыя словы становяцца звыклымі, агульнаўжывальнымі і ўваходзяць у слоўнікавы склад мовы. Напрыклад, наменклатурная назва «Андроід» увайшла ў слоўнік [1].

Цікава прасачыць за тым, як можна было б транслітараваць назву «Twitter». Калі транслітараваць гэту адзінку як уласны назоўнік, згодна з правіламі беларускага правапісу мы б напісалі «Твітэр», а калі як агульны назоўнік – «твітар». Таксама трэба адзначыць, што літара *т* не падвойваецца. У перакладзе з англійскай мовы на беларускую дзеяслоў *to twit* азначае 'цвіркаць', 'ціўкаць'. Таму наменклатурную назву Twitter можна было б калькаваць як «Ціўцер».